“NASOYIM UL-MUHABBAT” ASARIDA HADISLARNING QO‘LLANILISHI

Qudratova Kamola Hikmat qizi
Buxoro davlat pedagogika instituti
E.mail: hikmatovnakamola@gmail.com
+998 91 406 12 24
https://doi.org/10.5281/zenodo.23216114

Annotatsiya. Mazkur tezisda Alisher Navoiyning “Nasoyim ul-muhabbat min shamoyim ul-futuvvat” asarida hadislarning o‘rni va badiiy-falsafiy vazifasi tahlil qilinadi. Asarda tasavvuf namoyandalari, mashoyix va avliyolar hayoti hamda ma’naviy fazilatlari yoritilar ekan, hadis va rivoyatlardan foydalanilgan. Hadislar asardagi axloqiy-ta’limiy g‘oyalarni asoslash, tasavvufiy qarashlarni dalillash va qahramonlarning ma’naviy qiyofasini ochib berishga xizmat qiladi. Tezisda hadislarning asar mazmunidagi o‘rni, ularning Qur’on va tasavvufiy qarashlar bilan bog‘liqligi hamda Navoiyning hadis an’analaridan foydalanish mahorati haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Alisher Navoiy, “Nasoyim ul-muhabbat”, hadis, tasavvuf, mumtoz adabiyot, ma’naviyat, avliyo, rivoyat.

Аннотация. В данной тезисной работе анализируются роль и художественно-философская функция хадисов в произведении Алишера Навои «Насойим ул-мухаббат мин шамойим ул-футувват». В произведении, посвящённом жизни и духовным качествам представителей суфизма, шейхов и святых, автор широко использует хадисы и предания. Хадисы служат для обоснования нравственно-воспитательных идей произведения, подтверждения суфийских воззрений и раскрытия духовного облика героев. В тезисе рассматриваются место хадисов в содержательной структуре произведения, их связь с Кораном и суфийскими взглядами, а также мастерство Навои в использовании традиции хадисов.

Ключевые слова: Алишер Навои, «Насойим ул-мухаббат», хадис, суфизм, классическая литература, духовность, святой, предание.

Annotation. This thesis analyzes the role and artistic-philosophical function of hadiths in Alisher Navoi’s work Nasoyim ul-Muhabbat min Shamoyim ul-Futuvvat. The work describes the lives and spiritual virtues of representatives of Sufism, sheikhs, and saints, while making extensive use of hadiths and narratives. Hadiths serve to substantiate the moral and educational ideas of the work, support Sufi views, and reveal the spiritual character of its figures. The thesis examines the place of hadiths in the content and structure of the work, their relationship with the Qur’an and Sufi thought, as well as Navoi’s skill in employing the tradition of hadith literature.

Keywords: Alisher Navoi, Nasoyim ul-Muhabbat, hadith, Sufism, classical literature, spirituality, saint, narrative.

Kirish. Alisher Navoiy ijodida islomiy-ma’rifiy tafakkur, tasavvufiy qarashlar va mumtoz adabiyot an’analari muhim o‘rin tutadi. Shoirning “Nasoyim ul-muhabbat min shamoyim ul-futuvvat” asari ana shu jihatdan alohida ahamiyatga ega. Asar tasavvuf ahli, mashoyix va avliyolar hayotiga bag‘ishlangan

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

tazkira bo‘lib, unda insonning ma’naviy kamoloti, axloqiy pokligi, sabr-qanoati, ilm va ezgulikka intilishi kabi masalalar keng yoritilgan.

“Nasoyim ul-muhabbat” faqatgina tasavvuf vakillari haqidagi ma’lumotlarni jamlagan tazkira emas, balki o‘z davrining diniy-ma’rifiy va axloqiy qarashlarini aks ettiruvchi muhim manbadir. Unda Qur’oni karim oyatlari, hadislar, rivoyatlar va hikmatli so‘zlardan foydalanilishi asarning ilmiy-ma’rifiy qimmatini yanada oshiradi.

Hadislar islomiy tafakkurning muhim manbalaridan biri sifatida asarda ilgari surilgan axloqiy va tasavvufiy g‘oyalarning mazmunini ochishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Shu sababli “Nasoyim ul-muhabbat”da hadislarning qo‘llanishini o‘rganish mumtoz adabiyot va hadis ilmi o‘rtasidagi aloqalarni tadqiq etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism. Alisher Navoiyning “Nasoyim ul-muhabbat” asari Abdurahmon Jomiyning “Nafahot ul-uns min hazarot ul-quds” asari asosida yaratilgan bo‘lib, Navoiy uni turkiy adabiy muhitga moslashtirgan va mazmunan boyitgan. Asarda turli davrlarda yashagan tasavvuf ahli haqida ma’lumotlar beriladi. Ularning hayoti, faoliyati, hikmatlari va ibratli so‘zlari orqali komil inson g‘oyasi ilgari suriladi.

Asarning asosiy maqsadlaridan biri insonni ma’naviy poklikka, ezgulikka va Allohga muhabbat ruhida tarbiyalashdir. Shu jihatdan hadislar asardagi fikrlarning diniy asosini mustahkamlovchi manba vazifasini bajaradi.

Hadislarning “Nasoyim ul-muhabbat”dagi qo‘llanishini bir necha jihatdan ko‘rish mumkin. Birinchidan, hadislar axloqiy g‘oyalarni asoslash uchun xizmat qiladi. Insonning sabrli, halol, saxovatli, kamtar va mehribon bo‘lishi kabi fazilatlar tasavvuf ta’limotida ham asosiy qadriyatlar sifatida qaraladi. Navoiy ana shu fazilatlarni mashoyix hayoti va faoliyati orqali ko‘rsatadi.

Ikkinchidan, hadislar tasavvufiy qarashlarni izohlash va mustahkamlash vositasi sifatida qo‘llanadi. Tasavvufda insonning nafsini tarbiyalashi, dunyoviy manfaatlardan ustun turuvchi ma’naviy qadriyatlarga intilishi, Allohga muhabbat va ixlos bilan yashashi muhim hisoblanadi. Bu qarashlarning ayrim jihatlari hadislar orqali diniy asosga ega bo‘ladi.

Uchinchidan, hadis va rivoyatlar asardagi shaxslar obrazini ochishda ham muhim ahamiyatga ega. Mashoyix va avliyolarning hayoti haqida hikoya qilinar ekan, ularning ilmga, ibodatga, taqvoga va insonlarga yaxshilik qilishga bo‘lgan munosabati turli hikoyatlar orqali ko‘rsatiladi. Bunday hikoyalar o‘quvchini faqat tarixiy ma’lumot bilan ta’minlab qolmay, balki uni axloqiy xulosa chiqarishga ham undaydi.

Navoiy hadisni shunchaki diniy dalil sifatida keltirish bilan cheklanmaydi. U hadis mazmunini asarning umumiy g‘oyasi bilan uyg‘unlashtiradi. Natijada diniy-ma’rifiy mazmun bilan badiiy ifoda bir-birini to‘ldiradi. Bu holat Navoiyning diniy manbalar va mumtoz adabiyot an’analarini chuqur bilganidan dalolat beradi. “Nasoyim ul-muhabbat”da hadis, rivoyat va hikmatli so‘zlarning birgalikda qo‘llanishi tazkiraning o‘ziga xos uslubini shakllantiradi. Bunday uslub orqali tarixiy shaxsning nafaqat tarjimayi holi, balki uning ma’naviy qiyofasi ham ochib beriladi. Shu sababli asarda hadislar mazmuniy va tarbiyaviy vazifani bajaruvchi muhim badiiy-diniy komponent sifatida namoyon bo‘ladi.

Hadislarning yana bir muhim jihati shundaki, ular asardagi komil inson konsepsiyasini shakllantirishga xizmat qiladi. Navoiy uchun komil inson — ilmli, odobli, saxovatli, sabrli, nafsini jilovlay oladigan va insonlarga yaxshilik qilishga intiladigan shaxsdir. Bunday qarashlar “Nasoyim ul-muhabbat”dagi ko‘plab hikoyatlar va mashoyix haqidagi ma’lumotlarda o‘z ifodasini topadi. Shuningdek, asarda hadislarning qo‘llanishi Navoiy ijodining islomiy manbalar bilan uzviy bog‘liqligini ko‘rsatadi. Shoir o‘zining badiiy-estetik qarashlarini diniy-ma’rifiy tushunchalar bilan uyg‘unlashtiradi. Shu sababli “Nasoyim ul-muhabbat”ni o‘rganishda adabiyotshunoslik bilan bir qatorda hadis, tasavvuf va islom tarixi bilan bog‘liq ilmiy yondashuvlardan foydalanish ham muhimdir.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, Alisher Navoiyning “Nasoyim ul-muhabbat min shamoyim ul-futuvvat” asarida hadislar muhim mazmuniy va g‘oyaviy vazifani bajaradi. Ular tasavvufiy qarashlarni asoslash, axloqiy-ma’rifiy fikrlarni mustahkamlash, mashoyix va avliyolarning ma’naviy qiyofasini ochib berish hamda o‘quvchini ezgulikka undashga xizmat qiladi.

Hadislarning asarda qo‘llanishi Navoiy ijodining islomiy-ma’rifiy manbalar bilan chambarchas bog‘langanini ko‘rsatadi. Shoir diniy manbalardagi g‘oyalarni badiiy tafakkur bilan uyg‘unlashtirib, inson kamoloti masalasini markazga qo‘yadi.

“Nasoyim ul-muhabbat”dagi hadislar nafaqat diniy dalil, balki asarning tarbiyaviy va estetik mazmunini boyituvchi vosita sifatida ham ahamiyatlidir. Shu jihatdan mazkur asarni hadis ilmi, tasavvuf va mumtoz adabiyot kesishmasida o‘rganish Alisher Navoiy merosining yangi qirralarini ochishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Alisher Navoiy. Nasoyim ul-muhabbat min shamoyim ul-futuvvat. — Toshkent: Fan nashriyoti.
2. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to‘plami. — Toshkent.
3. Abdurahmon Jomiy. Nafahot ul-uns min hazarot ul-quds.
4. Alisher Navoiy. Asarlar. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.